

TÜRK SİNEMASINDA GÖÇMEN İŞÇİ SORUNU

Emel Ceylan TAMER

1. Giriş. 2. Yurt Dışına Çalışmaya Gidenler Nereden Geliyorlar - Nerelere Gidiyorlar? 3. Yabancı Ülkelere Gidiş Nedenleri. 4 Yurt Dışında Karşılaştıkları Gerçekler. 5. Türk Sinemasının Yapısı. 6. Türk Sinemasında Göçmen İşçi Sorunu. 7. Göçmen İşçi Sorununda Değinilen Gerçekler. 8. Filmlerin Önerdikleri Sosyal Politikalar. 9. Sonuç. 10. Bibliyografya.

1 — GİRİŞ

Yurt dışına işçi göçü, 1959'da başlamıştır. O tarihe kadar yurt dışına çalışmak için gidenler olmuştur, ama dikati çeker sayıda gidiş bu tarihtedir. Yurt dışına resmî olarak işçi gönderilme tarihi ise 23.6.1961'dir. İşçiler resmî kanallarla Almanya'ya çalışmaya gitmişlerdir. (1) İşçi göçü 1968'den sonra büyük hız kazanmış, 1974'de bu hız büyük ölçüde yavaşlamıştır. 1977 yılında yurt dışına resmî kanallarla gitmiş 833.425 işçi bulunmaktadır. (2) Buna turist işçiler eklenirse sayının hayli kabaracağı açıktır.

İnsanların bir yerden bir yere gitmeleri, gittikleri yerlerde yeni şeyler görmeleri, kişiliklerinde değişiklikler oluşturur. Bu değişikliklere, konusu insan olan edebiyat ve sanatın kayıtsız kalması beklenemez. Kaldı ki, bu gidiş rasgele gezmek

(1) Tüm İktisatçılar Birliği (TİB) «Yurt Dışındaki İşçiler ve Sorunları», Ankara, 1975, s. 22.

(2) Yıllık Ekonomik Rapor, 1977, Ankara, s. 140.

için gidişlerden çok farklı nitelik taşımaktadır; insanlar geçimlerini sağlamak için büyük gruplar halinde yurt dışında çalışmaya gitmektedirler. Bu geniş insan kalabalıklarının gidişi sadece onları değil, bizleri de oldukça etkilemektedir. Bu oluşum, gazete haberleri niteliğini taşıyarak edebiyata, sinemaya ve öteki görsel sanatlara konu olarak girdi. Her sanat bu konuyu kendi diliyle anlattı.

Bu seminer çalışmasında amacım, işçi göçü ile ilgili konuların Türk Sinemasına nasıl girdiği, burada yansıtılan gerçekleri, sosyal politika olarak getirilen önerileri incelemektir. Bu filmler neyi yansıtmakta, neyi önermektedirler?

2 — YURT DIŞINA ÇALIŞMAYA GİDENLER NEREDEN GELİYORLAR - NERELERE GİDİYORLAR?

Ahmet Aker'in 1971 anket sonuçlarına göre, yurt dışına giden işçilerin büyük çoğunluğu sanayi sektöründendir (% 66,2). Gidenlerin % 15,6'sı ise tarım küçük üreticisidir. Yalnız sanayi sektöründe işçi olup da yurt dışına çalışmaya gidenlerin % 27'si inşaat ve madencilik sektöründen gelmektedir; bu sektörde çalışan işçilerin köy bağlantılarının güçlü olduğu düşünülürse tarım sektöründen yeni kopmuş olanların dışarıya önemli sayıda göç verdiği söylenebilir.

1974 İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun verdiği rakamlara göre, yurt dışına giden işçilerin % 33,4'ü tarım sektöründen, % 30,5'i sanayiden gelmektedir. Bu, tarım sektörünün payının gittikçe arttığını göstermektedir. Aynı ankete göre yurt dışına gidenlerden gitmeden önce işsiz olanların oranı % 5,56'dır.

Dışişleri Bakanlığı'nın Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü'nün 1973 tarihli raporuna göre, yurt dışında çalışan işçilerin ortalama % 31'i nitelikli işçidir. Almanya'ya en fazla nitelikli işçi gönderen ülke, Yugoslavya ile Türkiye'dir.

Ahmet Aker'in 1971 anketine göre, Almanya'ya gidenlerin % 66'sının toprağı yoktur, % 30'unun 50 dönümden az toprağı vardır, 350 dönümden fazla toprağı olan hiç kimse yoktur. İşçilerin % 70'i kira ödememektedir; bunların bir kısmı kendi evinde, bir kısmı da babasının evinde oturmaktadır. Özetlersek işçi adaylarının % 70'inin kendi konutu, köyden

gidenlerin % 40'ının kendi toprağı vardır. Gidenler tamamen mülksüzleşmiş bir kitle değildir, daha çok orta ve alt orta tabakadandır.

Yurt dışına gitmek için ilkokul mezunu olma koşulu bulunduğundan işçilerin çoğunluğu ilkokul mezunudur. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun anketine göre, okur-yazar olmayanların oranı % 3'dür. İlkokul mezunu olmayan bu işçiler, turist işçi olarak gitmiş olmalıdır.

Son yıllarda doğu Anadolu ve güneydoğu Anadolu'dan yurt dışına işçi olarak gidenler, sayı ve oran olarak artmıştır; ama yine de yurt dışına en çok işçi veren bölge Marmara bölgesidir. Ahmet Aker'in 1971 anketine göre gidenler arasında bölgelerarası göçmüş olanlar % 12'dir. Köyden doğrudan doğruya yurt dışına gidenler az gelişmiş bölgelerden gelmektedir.

İlk yıllarda kentlerden yurt dışına olan akının, köylerden yurt dışına doğru kaymasının nedeni 1964'den sonra kooperatif kuran köylere öncelik tanınmasıdır. Niteliksiz işgücü talebinde talebin % 15'i kooperatif kurmuş köylere ayrılmıştır. 1965'de bu amaçla kurulmuş 12 kooperatif varken 1971'de kooperatif sayısı 1783'e yükselmiştir. Yurt dışına gidişte başka bir ayrıcalık da, felâketzedelere tanınmıştır; işçi talebinin % 15'i bu yörelere ayrılmıştır. (3)

1977 ekonomi raporuna göre, Türk işçilerinin en fazla gittikleri ülke Federal Almanya'dır. (651.960). Almanya'yı Fransa, 55.978 ile izlemektedir. Sonra Avusturya, Hollanda, Belçika gelmektedir. Son yıllarda Libya'ya önemli sayıda işgücü akımı olmuştur. Libya'dan sonra İsviçre, Avustralya, Sudî Arabistan ve İngiltere gelmektedir. Libya ve Sudî Arabistan genellikle nitelikli inşaat işçisi almaktadır. Niteliksiz işçilerimiz, büyük ölçüde Almanya'da, Hollanda'da, Belçika'da, Avusturya'da, İsviçre'de bulunmaktadır.

3 — YABANCI ÜLKELERE GİDİŞ NEDENLERİ

Ahmet Aker'in 1971 anketine göre, yurt dışına işçi olarak gidenlerin çoğunluğu (% 62'si) geçim sıkıntısından git-

(3) Tüm İktisatçılar Birliği (TİB) «Yurt Dışındaki İşçiler ve Sorunları», Ankara, 1975, s. 32-56.

mektedir. Para biriktirme için gidenler ise % 13 oranındadır. Diğer nedenler şöyle sıralanmaktadır : İş kıtlığı % 11,4; Borç ödemek için % 0,8; Öğrenim için % 1; Çeşitli nedenler % 5,6. İş kıtlığıyla geçim sıkıntısını birbirine eklersek % 73,8'i geçim sıkıntısından, iş bulamadığından yurt dışına işçi olarak gitmektedir.

İşçilerin, yurt dışında çalıştıkları süre içinde olabildiği kadar para biriktirerek dönüşte sosyal statü değiştirme eğilimleri güçlüdür. Döndükten sonra ne yapmayı düşündükleri sorusuna en çok verilen yanıt, bir ticaretin tutulmasıdır ki, bu da söylediklerimizi doğrulamaktadır.

Yurt dışına gidişte az gelişmiş ülkenin itici etkenleri yanında gelişmiş ülkelerin çekici etkenleri de olmaktadır. Ahmet Aker'in yaptığı hesaba göre, bir işçi Almanya'da Türkiye'dekinden dört katı fazla para kazanabilmektedir. Almanya'nın fiyat yapısı Türkiye'dekinden farklı olmakla birlikte işçilerimiz, Avrupa tüketim kalıplarını pek benimsemediklerinden geniş çapta tasarruf edebilmektedirler. Köyden gidenlerin tasarruf eğilimi daha yüksek olmaktadır ve bu tasarrufun Türkiye'nin tarımsal kesiminin geçiminde önemli katkısı bulunmaktadır.

4 — YURT DIŞINDA KARŞILAŞTIKLARI GERÇEKLER

Giden işçilerin, gitmeden önce yaşadıkları yerlere göre karşılaştıkları gerçekler birbirinden farklı olmaktadır kuşkusuz. Ne var ki, gidenlerin çoğunluğu büyük fabrika işçisi değildir. Gittikleri ülkelerde büyük fabrikalarda çalışmaya başlayınca yepyeni bir dünya ile karşılaşmaktadırlar. Önlerinden akan şeritlerde ortaya çıkacak ürünün bir küçük parçasını üretmektedirler. Bu üretim biçiminin, köyden gelen, geldikleri ülkenin kentinde hiç çalışmamış işçileri üzerinde yaratacağı değişiklikler büyük olacaktır. Bu insanlar koskoca bir dünyada kendilerini çok yalnız ve güçsüz hissedeceklerdir. Aynı işi yapan bir Avrupalı işçinin de, belki bu çalışma düzeyinde bir yalnızlığı vardır; ama kendi dilinin konuşulduğu, kendi eğlencesinin olduğu, kendi alıştığı yiyeceklerin bulunduğu bir ortamda yalnızdır ve yabancılaşmıştır. Avrupalı işçi bu duygularını giderecek yan etkinlikler edinebilir, ayrıca

fabrika onun için olağandır ve ülkesinde tüten fabrika bacalarıyla öğünmektedir.

Fabrikanın olağan olduğu bir ülkede o ülke işçisini yabancılaştıran bir üretim düzeninin, fabrikanın olağan dışı olduğu yöreden gelen bir işçide yaratacağı yabancılaşma, yalnızlık, güçsüzlük çok büyük olacaktır. Onun için her şey şaşırtıcıdır, bilmediği, düşünde bile göremeyeceği bir dünyada tek başınadır. Her birimiz, kendi hayatımızda bu duyguya az da olsa benzer duygular içinde olduğumuz örnekler bulabiliriz. Tanımadığımız, bilmediğimiz insanlar arasında kaldığımızda ne yapacağımızı bilemeyip bocaladığımız çok olmuştur. Şaşırp kaldığımızda da, sonradan saçma bulduğumuz neler yapmışızdır.

Anadolu'da bir atasözü vardır : «Her horoz kendi çöplüğünde öter.» İnsanlar bildikleri, güven içinde olduklarına inandıkları çevrede zekâ ve bilgilerini geliştirebilir, gösterebilirler.

Gelişmiş ülke insanının, bu azgelişmiş ülke işçisinin yalnızlığını, şaşkınlığını anlaması oldukça güçtür. Tanımadığı insanlar arasında olduğu için şaşkın, çekingen olan bir kişinin gerçek değerlerini kolaylıkla kavrayabilir miyiz? Gelişmiş ülke insanının da, bu azgelişmiş ülke işçisinin değerlerini anlamasını beklememek gerekir. Ayrıca gelişmiş ülke insanların çoğu için her şey bildikleri dünyanın değerleriyle sınırlıdır, yeni insanların değerleri onlara yabancıdır.

Gelişmiş ülke insanının, bu işçilere azgelişmiş ülkenin cahilleri olarak davranmaları, onların yabancılıklarını bir kat daha artıracaktır. İşçilerin yabancılaşmaları, çalıştıkları iş yerinden başlayarak yaşadığı ev, mahalle, kente kadar genişlemektedir. İş yerinin dışında da karşılaştığı insanlar, karşılaştığı sosyal çevreler vardır. Eğitim düzeyi düşük olan bu insanların, kişilerin ve yerlerin coğrafyaya göre değişeceği gerçeğini kavramaları çok güçtür. Özellikle karşı cinsle ilişkilerinde bu uyumsuzluk en somut göstergeleri getirmektedir. Gazete haberlerinde kadın yüzünden işlenen cinayetler önemli yer tutmaktadır.

5 — TÜRK SINEMASININ YAPISI

Öykülü ilk Türk filmleri 1917 tarihinde çevrilen Mehmet Rauf'un piyeslerinden uyarlanan «Pençe» ile «Causus» filmleridir. Filmin yönetmeni sonradan ünlü bir gazeteci olan Sedat Simavi'dir. Filmin yapımcısı da Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'dir. Bu cemiyet II. Balkan Savaşı sırasında kurulmuş olup sivil halkın askere yardımını sağlamak amacıyla çeşitli alanlarda çalışmıştır. Kurumun genç üyesi Sedat Simavi, derneğin müdürü Dr. Hikmet Hamdi Bey'i ikna ederek ilk öykülü Türk filmini bu dernek adına gerçekleştirir. Daha sonraki yıllarda Malûl Gaziler Cemiyeti'nin film çalışmaları yaptığını görmekteyiz. 1922 yılında ilk özel sinema ortaklığı olan Kemal Film kurulu. Şirketin kurucuları Seden Kardeşler'dir. O yıllara kadar yarı resmî nitelikteki öykülü film yapma, yerini özel kuruluşların yaptığı tümüyle ticarî filmlere bırakmaya başlar.

Bugün öykülü film yapımcılarının çoğu, Beyoğlu'nun arka sokaklarındaki eski hanların küçücük odalarında çalışan şirketlerdir. Bu şirketlerin en büyükleri bile, yapım harcamaları fazla olan filmi üstlenecek düzeyde değildir. Bunun yanı sıra film yapımı için gerekli araçların birçoğu ve özellikle laboratuvarlar iyi film yapma koşullarına uygun değildir.

Türk sinemasında star sistemi egemendir. Bu sistemin gereği olarak sinema oyuncularına göre senaryo yazılır, seyirci de oyunculara göre film seçer. Film şirketleri, genellikle bir film için yatırdıkları parayı çok kısa sürede geri almanın çabasındadırlar. Küçük şirketlerin, uzun vadeli yatırımlar için bekleyecek gücü yoktur. Doksan dakikalık öykülü bir filmin, senaryo çalışmasından başlayarak gösteriye hazır olduğu ana kadar geçen süre ortalama bir ya da bir buçuk aydır. Yabancı filmlerde yapımın özelliklerine göre doksan dakikalık bir film çalışması, aylar almaktadır.

Yapısı bu olan Türk Sinemasının seçtiği konulara gelince, hemen hemen bütün filmlerde bir aşk teması işlenmektedir. Kadın-erkek ilişkilerinin en önemli yanı olan aşk, her türlü seyirci için bir albeni taşımaktadır. Bir aşk öyküsü, doğa felâketleriyle, kötü insanlarla, iyi insanlarla ya da kötü raslantılar, iyi raslantılarla biçimlenmektedir; drama-

tik yapısı, dışsal bir dinamikle oluşmaktadır. İnsanların psikolojileri olayların gelişiminde pek rol oynamaz; dramatik yapıda içsel dinamik yoktur. Bir filmin niteliğinin artması demek, aşk öyküsünün gerçekçi boyutlar kazanması, dramatik yapıda daha içsel dinamik unsurların yer alması demektir. Aşk öyküsü olmayan ticarî bir film yapmak pek sözkonusu olamamaktadır.

6 — TÜRK SINEMASINDA GÖÇMEN İŞÇİ SORUNU

Yurt dışına işçi göçünün yansıması konusuna gelince, bu filmler de, öteki filmlerden farklı değildir. Bu filmlerde de, öteki filmlerde olduğu gibi bir aşk teması işlenmiştir. Yurt dışına işçi olarak gidişlerin yaratacağı gerilimler, filmin dramatik yapılarını oluşturmuştur. Bu konuda yapılan filmler, Türk Sinemasındaki yapımcı şirketlerin yetkililerine danışılarak bulunmuştur ve söylenenler aşağıda özetlenecek örneklerle sınırlıdır.

Bu filmlerden biri olan «Bir Türk'e Gönül Verdim» filmi, 1969'da yapılmış olup yönetmeni Halit Refiğ'dir. Film, Almanya'da işçi olarak çalışmış bir Türk işçisinin Almanya'da beraber olduğu bir Alman kadınının, Türk işçisinden olan çocuğuyla Türkiye'ye gelerek çocuğunun babasını aramasıyla başlar. Adam evlidir, karısı ve karısının kızkardeşiyle birlikte oturmaktadır. Alman kadınla ilgilenemez, hemen onu geri göndermek istemektedir, kadını bir otele yerleştirir. Adamın çalıştığı fabrikada şoför olan ve ailesi köyde oturan genç bir adam, Alman kadından çok hoşlanır, ona yardım etmek ister. Almanya'da bulunmuş olan adam çocuğun babası olduğunu kabul etmemektedir. Alman kadın genç şoförün yardımıyla bir avukat tutar. Kasabada otelde yalnız kalan kadını çevredeki erkekler rahatsız ederler. Bunun üzerine şoför kadını alır, köydeki ailesinin yanına götürür. Kadınla şoför birbirlerine âşık olurlar ve evlenmeye karar verirler. Kadının çocuğunun babası buna çok içerler, düğün törenine gelerek damadı öldürür. Kadın Müslüman olur, başını örter, köye yerleşir. Kadının Almanya'dan ağabeyisi gelir, kadını götürmek ister ama kadın dönmez, ölen kocasının ailesiyle köyde kalır.

Türkan Şoray'ın yönettiği ve oynadığı «Dönüş» filminde, köyde yaşayan karıkoca, borçla küçük bir toprak parçası olarak kendi topraklarında çalışmak isterler. Büyük bir aşkla evlenmiş olan genç çiftin evlenmesine ağa çok içerlemiştir, çünkü genç kadını sevmektedir. Bu sevginin karşılık görmemesi ağayı kindar yapar, nasıl intikam alacağını planlamaktadır. Ekinlerin verimli olmadığı bir sırada genç çiftin tarlayı satın aldığı adama baskı yaparak borçlarını ödemelerini, yoksa tarlayı satacağını söyler. Erkek borcunu ödemek için Almanya'ya işçi olarak çalışmaya gider. Köyde kalan genç kadın ağaya karşı direnmek için olağanüstü bir çaba gösterir. Bu arada kocasından da mektuplar çok seyrek gelmeye başlamıştır. Nihayet bir gün kocası gelir. Borçları ödenmiştir ama kocası çok değişmiştir, köye ve karısına çok yabancı olmuştur. Her şeyi Almanya'da gördükleriyle karşılaştırır. Ayrıca, kalmak için gelmemiştir. Adam genç kadının bütün karşı koymalarına kayıtsız kalarak Almanya'ya döner. Genç kadının hayatı köyde çok zorlaşmıştır. Kocasına mektup yazabilmek için okuma yazma öğrenmek ister, köyün öğretmeninden ders almaya başlar. Ders çalışma köyde yanlış anlaşılır, aralarında cinsel bir ilişki olduğu sanılarak ikisini de taşıyarak köyden kovarlar. Kadın çocuğunu alıp köyden giderken çocuk dereye düşer, boğularak ölür. Çocuğunun ölüsünü gömüp dönerken yolda bir trafik kazasına rastlar; araba çarpmış, adamla kadın ölmüş, geriye küçük bir çocuk kalmıştır. Ölenlere gözü ilişince bunun kocasıyla sarışın bir kadın olduğunu görür. Çocuğu bağrına basarak uzaklaşır.

Orhan Elmas'ın yönettiği, Hülya Koçyiğit ile Tanju Koral'in oynadığı «El Kapısı» filminde, iki genç birbirini severek evlenmişlerdir. Güzel bir kız olan yeni gelinde ağanın gözü vardır. Genç kadın ona yüz vermemiştir. Ağa onun için çok kırgındır. Genç evliler damadın annesi ile oturmaktadırlar ve geçim sıkıntısı çekmektedirler. Damat para kazanmak için Almanya'ya gitmeye karar verir, yazılır, sırası gelir. Bu arada ağa genç adamı ayağından vurdurur, yaralanan damat hasta olarak Almanya'ya gidemeyeceğinden zorla karısını kendi yerine Almanya'ya gönderir. Almanya'da bir işsizlik başlar, genç kadın da işsiz kalır, bir arkadaşının yardımıyla Türklerin gittiği bir gazinoda şarkı söylemeye başlar. Kocasına gönderdiği mektuplara, paraya köyde ağa el koy-

maktadır. Kadın türkü söylediğini kocasına yazar, bir de afiş gönderir. Afişler ağanın eline geçer; afişleri bütün köye asar. Bu olay, genç adamın gururuna dokunur, karısı artık bir sokak kadını olmuştur. Almanya'ya gider, karısını bulur ve öldürür.

Oksal Pekmezoğlu'nun yönettiği, Neşe Karaböcek'in oynadığı «Almanya'da Bir Türk Kızı» filminde genç kadının kocası Almanya'ya çalışmaya gitmiştir, mektupları gelmemektedir. Sonunda bir mektup gelir, mektupta arkadaşlarıyla birlikte geleceğini bildirmektedir. Olay turistik bir kıyı kasabasında geçmektedir. Kocası arkadaşlarıyla gelir, karısıyla hiç ilgilenmez, birlikte geldiği bir Alman kadınıyla bütün günlerini geçirir ve döner. Kadın buna çok içerler. Almanya'ya bir tanıdığının yanına gider, kocasını aramaya başlar. Zaman geçer, kocasını bulamaz; bir yerde bulaşıkçı olarak çalışmaya başlar. Patronu şarkı söylerken sesini duyar, gazinoda şarkı söylemesini ister. Çok ünlü bir şarkıcı olur. Bir gece kocası Türkiye'ye getirdiği Alman kadınla birlikte gazinoya gelir, karısını görür. Karısını çok değişmiş görünce peşine düşer. Kadın kocasından boşanmıştır ve kocasının bilmediği bir de çocuğu vardır. Kadın eski kocasına yüz vermez, sonunda eğer memlekete kendisiyle dönecek olursa onunla yeniden evlenebileceğini söyler. Kocası buna yanaşmaz. Karısı çok iyi para kazanmaktadır. Kadın benimle mi, yoksa paramla mı evlenmek istiyorsun diye bu konuda direnir, sonunda memlekete dönerler ve evlenirler.

7 — GÖÇMEN İŞÇİ SORUNUNDA DEĞİNİLEN GERÇEKLER

Konusu köyde geçen filmlerde geçim sıkıntısından, konusu kasabada geçen filmlerde ise daha iyi yaşama koşulları sağlamak için Almanya'ya gidildiği gerçeği yansıtılmaktadır. Bilimsel araştırmalar da bu gerçeği yansıtmaktadır. Köylerden gidenlerin çoğunluğu azgelişmiş yörelerdendir. Buradaki mülkiyet ilişkileri ve onun yarattığı ağa-köylü ilişkisi yanlış değildir.

Değişik kültürlerin yarattığı yabancılaşmaya bir tek «Dönüş» filminde değinilmektedir. Bu filmde bireyin dramına gerçekçi bir yaklaşım getirilmekte, bireyin psikolojisi araştırılmaktadır. Genç adamın Almanya'dan dönüp köyüne gel-

diği sahneler çok başarılı bir şekilde bireyin psikolojisini yansıtmaktadır. Kocasını başka türlü giyinmiş, yürümesi, konuşması değişmiştir. Getirdiği hediyeler köyün bilmediği, hatta bazıları köyde kullanılması söz konusu olmayacak eşyalar-
dır. Örneğin, naylon gecelik köylü kadının kullanacağı bir giysi değildir; ama adamda yeni bir kadın kavramı oluşmuştur, bu tür giysileri olan, bu giysilerin gerektirdiği davranışları olan bir kadın istemektedir. Karısı ona çok yabancısıdır artık. Bu sahnelerin gerek konuya yaklaşımı, gerekse sinema olarak anlatımı oldukça başarılıdır.

Bütün filmler genel doğruları yansıtmaktadır, ama bu genel doğrular içindeki insan ilişkileri şekillenirken karakterler çizilmediğinden genel doğruların ayrıntılara yansıması tamamlanmamaktadır. Kişiler işlenmemiş olduğundan doğru ya da yanlış demek anlamsız olmaktadır. Olaylar ne kadar gerçek olursa olsun kişiler gerçek olmadıkça, kukla gibi kaldıkça film inandırıcı olamamaktadır.

8 — FILMLERİN ÖNERDİKLERİ SOSYAL POLİTİKALAR

Dış ülkelere çalışmaya gidişin sayıca artması yabancılarla evlenme olaylarını da artırmıştır. Bu durumda ne yapmamız gerekmektedir? «Bir Türk'e Gönül Verdim» filminde zor kullanmadan ona kültürümüzün, daha doğrusu Müslümanlığın güzelliklerini sergileyerek Müslümanlığı benimsetmeliyiz, denilmektedir. Bu öneri bir gerçeği dile getirmektedir; aile bir bütündür, iki kültürün birlikte yaşaması güçtür; hangi ülkede yaşanıyorsa o kültürün egemen olması, aile bireylerinin mutluluğu için gereklidir. Yalnız bu film bu olguyu tek yanlı sergilediğinden belirli bir bağnazlık taşımaktadır.

«Dönüş» ve «El Kapısı» filmlerinde yurt dışına çalışmaya gidişler, aileye bir yığın felâketler getirmektedir. Bu filmlerin seyircisinde yurt dışına gidişlerin albenisi kaybolabilir. Filmlerin yapım yılları ile Avrupa'daki ekonomik buhranın ve bu buhrana bağlı yabancı işçi talebinin yavaşlamış olduğu yılların çakışması bir raslantı da olsa anlamlı bir raslantıdır. Filmler, yurt dışına gitmek için başvurduunuz, Almanya işçi istemediğinden gidişiniz güçleşti, boşuna üzülmeyin, bakın gitseydiniz başınıza ne felâketler gelecekti, demektedir bir ölçüde.

«Almanya'da Bir Türk Kızı» filminde ise Almanya'da kadın-erkek ilişkileri farklıdır; Almanya'ya çalışmaya giden erkeklerde bu tür bir kadın-erkek ilişkisi özlemi, yabancı kadınlarla yaşamasına neden olmaktadır, teması işlenmiştir. Bu durumda kadının rolünü değiştirmesi, batılı kadının rolünü benimsemesi önerilmektedir. Genç kadının, memlekete yabancı bir kadınla gelen kocasının arkasından Almanya'ya gidişi, orda iş bulup çalışması, çalışmanın, para kazanmanın getirdiği daha özgür kadın rolü, kocanın onu gördüğünde yeniden âşık olmasını sağlar. Yalnız bu öneri o kadar kaba ve yüzeyde anlatılmaktadır ki, kadının bağımsız, kendine güvenli davranışını seyirci sadece ünlü bir şarkıcı olmasının rahatlığına da bağlayabilir. Oysa ki, önemli olan kadının ekonomik özgürlüğünün yarattığı bağımsız kişiliğidir. Filmin gerek senaristi, gerek yönetmeni belki gerçek bir olayı yansıttılar ama gerçek olayın ardındaki temel nedenleri pek kavradıkları söylenemez. Onun için önerileri de pek yüzeyde olmakta, nerdeyse kadınlara biraz hoppa olun, hafifmeşrep olun, demektedir. Özgür kadınla hafifmeşrep kadını karıştırılmaktadır.

Üzerinde oldukça tartışılan «Otobüs» filmini bu filmler arasında incelemek bir açıdan gerekli olabilir. Filmin yönetmeni, oyuncularını, kameramanını hepsi yurt dışında yaşayan Türklerden oluşmaktadır. Yurt dışında yaşayan Türkler işçi göçü olayını nasıl algılamaktadırlar? Film yurt dışına kaçak işçi olarak gidenlerin dolandırıcıların elinde nasıl yitip gittiklerini anlatmaktadır. Az gelişmiş yörelerden giden bu insanların, değişik kültür ortamında bocalamalarının yarattığı açmazları, batı insanının bireyci, katı bencil tutumunu sergilemektedir. Filmde gerçeklerin ne denli yansıtıldığına gelince: genelde doğru olan bir olguyu, ayrıntılara indiğimizde bir üslûp bütünlüğü içinde gerçekleri tanımlamamız gerekir. Film, bir üslûp denemesi niteliğinde olduğundan ayrıntılar salt gerçeğin dışında anlamlar yüklenebilir. Yalnız filmde de belirli bir üslûp bütünlüğü olduğunu söylemek güçtür. Ne var ki, öteki filmlerden daha değişik bir üslûp denemek istemiştir yönetmen. Ayrıca olağanın dışına çıkmış, öyküsünü bir aşk teması üzerine oturtmamıştır.

Filmin önerisine gelince, dolandırıcılar yurt dışına kaçak işçi olarak gidecekleri kollamaktadırlar, bu yola başvur-

mayın, dolandırılır, güç durumunda kalırsınız gibi çok önemli bir uyarıyı yapmaktadır. Film yurt dışına işçi olarak gitmek isteyenler kadar onların gidişlerinde yeterince ilgi göstermeyen insanları da uyarmaktadır.

9 — SONUÇ

Sinema, bir sosyal olgu olarak toplumda belirli işlevler yüklenmekte, insanların ilişkilerini bir ölçüde etkilemektedir. Her sanat olayı izleyicisini belli bir yönde etkileme amacındadır. Bu etkilemede amaç, politik olabileceği gibi politikanın çok dışında, sadece belirli duyguları canlandırma niteliğinde de olabilir. Amaç ne olursa olsun, insanların birbirleriyle ilişkilerine yeni anlamlar katmaktadır. Ne var ki, bu etkilenmeler insanların kültür özelliklerine göre çok değişik biçimler alabilmektedir.

Türk Sineması uzun yıllardan beri kasaba kültürüyle içli dışlıdır. Türk filmlerinin ticari kazancının kasabalarda yoğunluk kazanması bu olguyu somut biçimde açıklamaktadır. Sinemada âşık bir kadının sevgilisine söylediği sözlerle, kasabalı bir kadının sevgilisine ya da kocasına söylediği sözler birbirine benzer. Türk sinemasında bireylerin psikolojileri yoktur, çünkü her sınıftan, her çevreden insan bu sözcüklerle konuşur.

Yurt dışına göç konusunu işleyen Türk filmleri, öteki Türk filmlerinden farklı değildir; insan ilişkilerine yeni anlamlar getirmemektedir. Bu açıdan hiçbir sanat değeri olmayan bu filmler, yurt dışına işçi göçü konusunda bize değerli bir malzeme getirmemektedir. Ancak bu örneklerle Türk sinema dili konusunda bazı açıklamalarda bulunmak olasıdır.

Türk sinemasında bir konu işlenirken genel doğrularda pek hata payı olmamasına karşın ayrıntılarda büyük tutarsızlıklar olduğunu söyledik. Bunun nedeni olarak da, Türk Sinemasında birkaç önemli yapıt dışında insan psikolojilerine eğilinmediğini belirttik. Belli sosyal olgulardaki bireylerin psikolojileri onların davranışlarını etkileyecektir. Türk Sinemasında bireylerin ruhsal durumları önemsenmediğinden

hepsi aynı sözcüklerle konuşacak, olaylar dışsal bir dinamik-
le gelişecektir. Bu kalıplaşmış insan ilişkilerinin dışına çıkma-
mayan sinemanın dili de, kuşkusuz çok ilkel kalacaktır.

Sinema dilinin gelişmesinde, romanın, öykünün, resmin
önemli katkısı olmuştur. Bizde roman, öykü, tiyatro, resim
çok geç başlamış sanat dallarıdır. Geleneksel resim sanatı-
mız olan minyatürlerde yüzler çizilmez, olaylar resmedilir.
Çünkü İslamda insan yüzünün resmedilmesi yasaktır. Port-
renin olmayışı sanatta psikolojik ayrıntıları gözden uzak tut-
muştur. Aynı şekilde, geleneksel halk hikâyeleri ve masallar-
da, olaylar hep dışsal bir dinamikle gelişir; insan psikolojisi-
ne bağlı içsel dinamik, olayların gelişiminde pek rol oyna-
maz.

Son yıllarda resim, roman, öykü, fotoğraf dallarındaki
gelişmeye paralel olarak Türk sinema sanatında, bireylerin
psikolojileri önem kazanmaya başlamıştır. Sinema sanatının
gelişimi diğer sanat dallarının gelişiminden soyutlanamaz.
Önümüzdeki yıllarda sinemanın, daha yetkin örnekler sun-
ması beklenebilir. Bu yetkin örnekler olduğunda, sinemaya
yansımış bir sosyal olgunun incelenmesi bir anlam taşıya-
caktır.

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — Tüm İktisatçılar Birliği (TİB) «Yurt Dışındaki İşçiler ve Sorunları», Ankara, 1975.
- 2 — Yıllık Ekonomik Rapor 1977, Ankara.
- 3 — Aker, Ahmet, «İşçi Göçü», İstanbul, 1972.
- 4 — İş ve İşçi Bulma Kurumu, «Yurt Dışına Giden İşçilerin Dönüş Eğilimleri», 1974.
- 5 — Dışişleri Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü, «Yurt Dışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları», Ankara, 1973.
- 6 — Özön, Nijat, «Sinema El Kitabı», Elif Yayınları, İstanbul, 1964.

FİLMLER

- 1 — BİR TÜRK'E GÖNÜL VERDİM
Yapım Yılı : 1969
Yapımcı : Erman Film
Yönetmen : Halit Refiğ
Senaryo : Halit Refiğ
Kamera : Cengiz Tacer
Oynayanlar: Ahmet Mekin, Eva Bender, Bilal İnci, Seden Kızıltunc

2 — DÖNÜŞ

Yapım Yılı : 1972
Yapımcı : Akün Film
Yönetmen : Türkan Şoray
Senaryo : Türkan Şoray
Oynayanlar: Türkan Şoray, Kadir İnanır, Bilal İnci.

3 — EL KAPISI

Yapım Yılı : 1974
Yapımcı : Umut Film
Yönetmen : Orhan Elmas
Senaryo : Orhan Elmas
Oynayanlar: Hülya Koçyiğit, Tanju Korel, Muazzez Kurdoğlu.

4 — ALMANYA'DA BİR TÜRK KIZI

Yapım Yılı : 1974
Yapımcı : Saner Film
Yönetmen : Oksal Pekmezoğlu
Senaryo : Oksal Pekmezoğlu
Oynayanlar: Neşe Karaböcek, Engin Çağlar.

5 — OTOBÜS

Yapım Yılı : 1974-1977
Yapımcı : Pan Film
Yönetmen : Tunç Okan
Senaryo : Tunç Okan
Kamera : Güneş Karabuda
Oynayanlar: Tunç Okan, Björn Gedda, Tuncel Kurtiz, Oğuz Arlas, Aras Ören.